

Kes oli Priidik Sarapik?

Laine Soosalu

Priidik Sarapik sündis 1887. aastal Martna vallas Tuka külas Tabral põlispere vanima pojana. Tema esivanemate kohta võib dokumentidest lugeda, et 18. sajandi lõpus tuli Tabrale sulaseks Mikko Jaan Keraverest, keda mõisnik olevat tahtnud hiljem panna Tabra peremeheks. Nähtavasti oli peremeheseisus sula-se omast rängem, ja Jaan põgenes, jättes maha naise kahe väikese pojaga. Viimastest said sulased Oonga küla taludes. Jaani üks pojapoegadest, ühtlasi Priidiku vanaisa Mart Sarapik sai hiljem siiski Tabra peremeheks ja tema järeltulijatele kuulub talu tänaseni.

Priidik Sarapik, õppinud kohalikus külakoolis pisut vene keelt, jätkas ise-seisvalt vene ja saksa keele õppimist. Karjas käies olnud tal kaasas saksakeel-ne raamat. Vene keeles kirjutas ta isegi luuletusi. 1907. aastast pärit isiklike raamatute nimekirjas on tal enam kui sada kirjet, sealhulgas võõrkeelset kirjandust. Väljakirjutised loetust näitavad tema laia huvideringi.¹ Pidevalt tellis ja luges ta ajakirjandust.²

1913. aastal abiellus Priidik Haeska küla neiu Pauliine Manniga. Perre sündisid poeg Oskar ja tütar Salme. Pereisal jäi aega kirjutamiseks vähem. 1916. aastast alates on ta aga pidevalt pidanud päevikut, milles on kirjas tähtsam nii talu- ja pereelust kui ka kuuldused ühiskondlikest sündmustest.³

Eesti Vabariigi aastatel oli Priidik Sarapik valimiskomisjoni liige, rahva-loendaja, kalameeste seltsi kirjatoometaja. Kõikidest nimekirjadest ja doku-mentidest säilitas ta ära kirjad.⁴ 1925. ja 1931. aastal kirjutas ta kalameeste seltsi palvekirju nende olukorra parandamiseks. Kalapüük (nagu nähtub ka käesolevalt avaldatavast Priidik Sarapiku lühijutustusest “Matsalus”) oli Ran-namõisa väiketaluunike peamine lisisissetuleku allikas. Ühtlasi andis Matsalu laht talunikele ehitusmaterjali – pilliroo⁵ – ning oli Põhja- ja Lõuna-Läänemaa lahutajaks ja ühendajaks. Talvel kasutati lahe jääteed Lihulas laadal, villa- ja jahuveskil käimiseks, sugulaste ja tuttavate külastamiseks, suvel ületati lah-te madalapõhjaliste lootsikutega. Talviti liikusid jääteed mööda ka muhula-

sed⁶ kalakoormaga Lääne-Eesti laatadele või Tallinna. Pidevalt oli Priidik Sarapik seotud Rannamõisa algkooliga. Nooruses sõbrunes ta kohaliku kooliõpetaja Johannes Avessoniga. Teda kui isa valiti pidevalt kooli hoole- ja õppenõukogu liikmeks.

Nõukogude ajal elas Priidik Sarapik oma põliskodus, pühendudes üha enam oma huvidele – olukord, mida kirjeldas ka August Randpõld raamatukollektsionääri tutvustavas artiklis. Ühtlasi sai August Randpõld Priidik Sarapikult andmeid mõisaaegse külaelu kohta. Neid andmeid kasutas Randpõld oma artiklites, mida võib leida 1960. aastate teise poole ja 1970. aastate alguse kohaliku ajalehe *Tööraha Lipp* rubriigi “Koduloolane” veergudelt. Priidik Sarapik suri 1974. aastal, olles 87-aastane.

Priidik Sarapiku kirjatööst. Ajavahemikku 1906–1910 jääb käsikirjalise “Lääne lauliku” koostamine ja vormistamine.⁷ Omaloodud tekstide sekka paigutas ta ka sõprade Villem Hänni (1887–1963) ja Kaarel Kaaresmanni (1869–1943) luuletused. Lauliku lõppu on lisatud Priidiku enda kolm proosapala, millest üks, “Matsalus” ongi siinses ajakirjanumbris avaldatud.

Päevikut kirjutas Priidik Sarapik 1916. aastast elu lõpuni, peegeldades maa-rahva elu oma igapäevasuses. Huvi pakub Esimese maailmasõja sündmuste, Eesti Vabariigi tekkimise ja kujunemise kajastumine lihtsa talumehe silmade läbi: avanevad külainimeste elu ja mured suurtest sündmustest kõrvalises väikeses metsaäärses külas. Kurvastusega kirjutab ta vähesest informeeritusest: ajalehed ei ilmu, peaaegu olematute postiolude tõttu ei saa ta neid kätte, sageli on informatsiooniallikaks vaid kuulujutud. Pereliikmete omavahelistest suhetest ei kirjuta Priidik otseselt. Tundub, et need suhted olid soojad, ühise eesmärgi nimel tehti nurisemata kõiki töid, kanti raskusi. Peresisesed eriarvamused ei pärvinud erilist tähelepanu. Külaelanike omavahelisi suhteid võib vaid aimata. Rasketes ilmastikuoludes (iga päev sadas vihma, heina- ja põllutööd olid takistatud) mindi appi naabriperele. Sõbralikest suhetest räägivad naabrimehe Anton Raagi kirjad Priidik Sarapikule Esimese maailmasõja ja Vabadussõja rinnetelt.

Päeviku sissekannetes domineerivad talutööd, kalapüük ja -hinnad, ilm ja selle mõju töödele, mesindus, pühade tähistamine, tähtsamad ajaloolised sündmused. Talumehe ratsionaalne mõtlemine ja tegevus oli suunatud talule, selle arengule. Iga päev oli täidetud töö ja murega talu ja pere, aga ka eesti rahva edasise käekäigu pärast. Päevikus on rikkalikku materjali Rannamõisa-kandi toponüümikast. Vaevalt teab praegune põlvkond selliseid kohti nagu Kõngru, Paks Mätas, Sitamätas, Valjamätas, Saartealune, Vaherahu, Suur Mägi, Sütemaa, Eensealune jne. Keelehuvilisele võib huvi pakkuda omaaegne keelepruuk (kirjeldatakse selliseid töid nagu “kerise puistamine”, “hangede rokimine”)⁸

ja kohalik murre. Kuigi Priidik paljulugenud inimesena oli mõjutatud kirja-keelest, on 20. sajandi alguse Rannamõisa kõnepruuk ja kirjaviis siiski säilinud. Imetlust väärrib Priidiku ilus, kohati kalligraafiline käekiri, kaunilt kujundatud tiitellehed, tema enda väga korrektselt köidetud üksteist kladet.

Kommentaariid

¹ Mõned näited loetu kohta tehtud väljakirjutustest: *Vanaisa Krõlovi laulud, Naljatilgad, mõtteteri, mõistatusi, Inimese kehaosad ja nende otstarve, juhitud õhulaevast Patrie, Püha öö autoritest, araabia numbrite sündimisest, Halley sabaga tähe ootusest 1910. aastal, siiami kaksikute sünnist Vitebski kubermangus, tarvilikest õpetustest tervise hoidmiseks, majapidamistöökdeks jms.*

² Kohaliku ajalehe kaastöötaja August Randpöld (varjunimi R. Pöld) tutvustab Priidik Sarapikku artiklis “Mineviku kirjasõna kolleksionäär” (*Tööraha Lipp* “Koduloolane”, 28. 03. 1967), tsiteerides omakorda 1928. aasta 9. augusti ajalehte *Läänemaa: Rohkem kirjandust kui kuskil mujal loetakse Martna vallas T. talus. Hiljuti käis seal 7 ajalehte ja 8 ajakirja, mida ümbruskonnas suureks uudiseks peetakse. T. talus on ka umbes 500 raamatut.*

³ Päevik sai avalikkusele teatavaks 2005. aastal tänu Priidik Sarapiku tütrele Salme Mägile. Katkeid päevikust on tütre loal avaldatud järjejutuna *Lääne Elus* (12. 07.–27. 11. 2007, päevikusissekannete katkeid ajavahemikust 7. 03. 1917 – 21. 12. 1924) ja *Maalehes* (20. 03. 2008; sissekandeid ajavahemikust 7. 03. 1917 – 21. 03. 1920).

⁴ Ärakirjad on pere valdustes.

⁵ Vt roolõikamisest Martnas nt August Randpõllu artiklist “Kui sahisest vikat”, ilmunud ajalehes *Tööraha Lipp*, rubriigis “Koduloolane” 26. 01. 1971.

⁶ Üks Priidik Sarapiku jutustus kannab pealkirja “Muhulane”, kus sedalaadi teekonnal öömaja palunud muhulane jutustab öömaja pakkunutele seiku oma eluloost.

⁷ Käsikiri on alal Priidik Sarapiku kodutalus Tabral, kust tema tütar Salme Mägi selle 2004. aasta suvel huvilistele tutvumiseks andis. Valik näiteid käsikirjast on pealkirja all “Lood ja luuletused” avaldatud 2005. aastal ilmunud Läänemaa Muuseumi toimetiste IX numbris (lk 65–75). Vt samast toimetiste numbrist ka Laine Soosalu artiklit “Ühest sajanditagusest ärksast talupoisist” (lk 57–62).

⁸ *Kerise puistamine* – kerisekivide puhastamine tahmast, katkiste kivide asendamine; *hangede rookimine* – taliteedena sissetallatud lumi tekitas kevadeks teedele kõva koorikuga lumevalle, need tuli teelt kõrvale rookida.